

НАЦИОНАЛЕН ОСИГУРИТЕЛЕН ИНСТИТУТ
ДИРЕКЦИЯ “АНАЛИЗ, ПЛАНИРАНЕ И ПРОГНОЗИРАНЕ”
ОТДЕЛ “АНАЛИЗ И УПРАВЛЕНИЕ НА РИСКА”

АНАЛИЗ НА ПЕНСИИТЕ ЗА ИНВАЛИДНОСТ ЗА ПЕРИОДА 2010 – 2015 г.

София

2016 г.

СЪДЪРЖАНИЕ

I. Общи условия за придобиване право на пенсия за инвалидност	2
II. Основни законови промени за периода 2000-2015 г. с отражение върху	3
броя на пенсионерите и на пенсиите за инвалидност.....	3
III. Основни показатели за пенсиите за инвалидност и пенсионерите с пенсии за инвалидност за периода 2010-2015 г.	5
3.1. Общо състояние.	5
3.2. Новоотпуснати пенсии за инвалидност.....	7
3.3. Среден осигурителен стаж и средна възраст на пенсионерите с пенсия за инвалидност	9
3.4. Средна продължителност на получаване на пенсия за инвалидност.	11
3.5. Разходи за пенсии за инвалидност.....	12
3.6. Добавки за чужда помощ към пенсиите.....	14
IV. Контролна дейност	15
V. Резюме.....	17

Настоящият анализ обхваща период от 6 години (2010–2015 г.) и проследява законодателните промени и динамиката на основните показатели характеризиращи пенсиите за инвалидност в Република България. Анализът се фокусира върху показателите за състоянието при броя на пенсионерите с пенсии за инвалидност, пенсиите за инвалидност и разходите за тях, като основната цел е да бъдат открити определени тенденции, които могат да бъдат направени на база официалните статистически данни.

Пенсиите за инвалидност се делят на две групи.

1) Пенсии за инвалидност, свързани с трудова дейност:

- пенсии за инвалидност поради общо заболяване;
- пенсии за инвалидност поради трудова злополука или професионална болест.

2) Пенсии за инвалидност, несвързани с трудова дейност:

- пенсии за военна инвалидност;
- пенсии за гражданска инвалидност;
- социални пенсии за инвалидност.

I. Общи условия за придобиване право на пенсия за инвалидност

◆ **Пенсия за инвалидност поради общо заболяване** се отпуска при 50 и над 50 на сто трайно намалена работоспособност/ вид и степен на увреждане. Задължително условие е наличието на определен **осигурителен стаж**, според навършената възраст, като една трета от осигурителния стаж на лицата над 20-годишна възраст, трябва да е действителен:

- до 20-годишна възраст и за слепите по рождение и на ослепелите преди постъпването им на работа – независимо от продължителността на осигурителния стаж;
- до 25-годишна възраст – една година, като не по-малко от 4 месеца са действителен осигурителен стаж;
- до 30-годишна възраст – 3 години, като не по-малко от 1 година е действителен осигурителен стаж;
- над 30-годишна възраст – 5 години, като не по-малко от 1 година и 8 месеца са действителен осигурителен стаж;
- инвалидите по рождение и инвалидите с придобита инвалидност до постъпването на работа – една година действителен осигурителен стаж.

◆ Осигурените лица, загубили 50 и над 50 на сто от работоспособността си поради трудова злополука или професионална болест, имат право на **пенсия за инвалидност поради трудова злополука или професионална болест** независимо от продължителността на осигурителния стаж. Право на този вид пенсия имат осигурените лица, които работят по трудово или служебно правоотношение, или като морски лица.

◆ **Пенсия за военна инвалидност** се отпуска на лица, които са загубили работоспособността си поради това, че са заболели или пострадали през време или по повод на наборната военна служба, службата в запаса или в резерва. Право на такава пенсия имат и лица, пострадали при оказване съдействие на въоръжените сили.

◆ Лицата, загубили работоспособността си поради това, че са заболели или пострадали при изпълнение на граждански дълг или случайно от органите на властта при изпълнение на служебните задачи на тези органи, имат право на **пенсия за гражданска инвалидност**.

◆ Право на **социална пенсия за инвалидност** имат лица, навършили 16-годишна възраст, с трайно намалена работоспособност/ вид и степен на увреждане повече от 71 на сто.

II. Основни законови промени за периода 2000-2015 г. с отражение върху броя на пенсионерите и на пенсиите за инвалидност

Анализът обхваща периода от 2010 г. до 2015 г., но голяма част от основните законодателни промени, свързани с уреждането правото и размера на пенсиите за инвалидност по Кодекса за социално осигуряване бяха извършени в годините преди това. По-важните от тях довели до голямото нарастване на броя на пенсиите за инвалидност и последвалото им ограничаване в хронологичен ред са:

- ◆ От 01.01.2000 г. се въведе “точковата система” за пенсиониране, като започна постепенно завишаване на възрастта и броя на точките за правото на пенсия за осигурителен стаж и възраст. Това накара много хора в предпенсионна възраст и безработни със здравни проблеми да търсят друга възможност за пенсиониране, а именно получаването на пенсия за инвалидност чрез освидетелстване от ТЕЛК.

- ◆ От 01.01.2000 г. се даде право на лицата, навършили 16 години, с намалена работоспособност над 71 на сто, към получаваната пенсия /пенсии да бъде отпусната и социална пенсия за инвалидност в размер 50 на сто, а от 01.08.2000 г. – 25 на сто. Това законодателно решение е най-съществената причина за увеличаване общия брой на пенсиите за инвалидност след 2000 г.

- ◆ Премахна се съществуващото в чл. 13, ал. 2 в отменения Закон за пенсиите (ЗП), преди влизането в сила на Кодекса за социално осигуряване (КСО) ограничение, според което пенсия за инвалидност се отпускате само при условие, че лицето е инвалидизирано не по-късно от две години след прекратяване на работата. Така се даде възможност на лицата, които не са отговаряли на условието за пенсиониране поради инвалидност, след отпадането на това допълнително изискване да се възползват от правата си.

- ◆ С Кодекса за социално осигуряване от 01.01.2000 г. се въведе т. нар. “признат стаж” за инвалидите. Когато към датата на инвалидизирането осигуреното лице е на по-ниска възраст от възрастта по чл. 68, разликата между възрастта му, но не по-рано от навършване на 16 години, и възрастта по чл. 68, се признава за осигурителен стаж. При определяне на пенсията признатото за стаж време и съответната пропорционална част от процента за месеците осигурителен стаж се умножават с коефициент според степента на трайно намалената работоспособност /вид и степен на увреждане на лицето.

- ◆ От 01.01.2002 г. инвалидите по рождение и с придобита инвалидност до постъпване на работа имат право на пенсия за инвалидност поради общо заболяване (ИОЗ) при една година осигурителен стаж. Преди това тези лица не можеха да получат пенсия за инвалидност поради общо заболяване дори в случаите, когато имаха дълъг трудов /осигурителен стаж, но той е бил положен след датата на инвалидизиране, тъй като законът изискваше стажът да е до датата на инвалидизиране.

- ◆ Засили се контролът върху лекарската експертиза на неработоспособността чрез създадените от началото на 2005 г. медицински комисии към ТП на НОИ и включването на лекар от НОИ в съставите на ТЕЛК и НЕЛК.

- ◆ В пенсионното законодателство беше допусната възможност при еднакви изходни параметри, но различни правопораждащи дати, размерът на трудовата пенсия за инвалидност да е по-голяма от пенсията за осигурителен стаж и възраст. Това мотивира мнозина да поискат смяна вида на пенсията и получаване на пенсия за инвалидност в по-висок размер, използвайки техническата възможност тя да се изчисли от основа с по-висока стойност на средния осигурителен доход за страната. С цел прецизиране на законодателството в тази насока са следните две промени в КСО:

- От 01.01.2005 г. се извърши промяна в чл. 74, ал. 3 от КСО, въз основа на която пенсия за инвалидност поради общо заболяване не се отпуска на лица, на които е отпусната лична пенсия за осигурителен стаж и възраст.

- През 2009 г. беше изменена правната норма (чл. 74, ал. 3 от КСО), която постановява да не се отпуска, възобновява и възстановява пенсия за инвалидност поради общо заболяване в случаите, когато лицата получават лична пенсия за ОСВ. През предходните години обаче голям брой пенсионери с пенсии за ОСВ се възползваха от правната възможност и техните пенсии за инвалидност продължават да се изплащат.

◆ От 01.07.2009 г. с нова (в сила от 2008 г.) и допълнена (през 2009 г.) разпоредба на ал. 3 на чл. 28 от Наредбата за пенсиите и осигурителния стаж се даде възможност пенсия за инвалидност поради общо заболяване да се отпуска и когато степента на инвалидност е под 50 на сто, при положение че лицето има и друг вид инвалидност вследствие трудова злополука и професионална болест, гражданска или военна инвалидност, но тя също е под 50 на сто. При сумиране на степента на неработоспособност за общо заболяване с другите степени на неработоспособност поради трудова злополука и професионална болест, гражданска или военна инвалидност, лицето придобива право на пенсия за ИОЗ съобразно крайния процент, ако надвишава 50 на сто.

◆ През 2009 г. за първи път в осигурителното законодателство се предвиди да се отпуска пенсия за инвалидност по акт на органите на медицинската експертиза (МЕ), който е в процес на обжалване. От 01.07.2009 г. с изменената изцяло разпоредба на чл. 98, ал. 7 от КСО се регламентира, че ако решението на ТЕЛК и НЕЛК бъде обжалвано от председателя на медицинската комисия или по реда на чл. 112 от Закона за здравето, до влизане в сила на решението на НЕЛК, съответно на съда по обжалваното решение на органите на МЕ да се отпуска, възобновява и възстановява пенсия за инвалидност в размер на социалната пенсия за старост.

◆ От началото на 2012 г. чрез нормативна промяна в Закона за здравето се регламентира отпадането на представителите на НОИ в ТЕЛК и оставането на представители на института само в специализираните състави на НЕЛК. До 31.12.2011 г. контролът, осъществяван от медицинските комисии в ТП, обхващаше само една част от експертните решения на ТЕЛК, а именно тези, които касаят първично освидетелстваните лица. От 1 януари 2012 г. с извършените промени в КСО медицинските комисии в ТП се произнасят по всички експертни решения на ТЕЛК с определена 50 и над 50 на сто трайно намалена работоспособност.

◆ В сила от 01.01.2015 г. като допълнително условие за отпускане на пенсия за инвалидност поради общо заболяване на лицата над 20-годишна възраст се въведе изискването една трета от осигурителния стаж да е действителен, а за инвалидите по рождение и инвалидите с придобита инвалидност до постъпване на работа – необходимият осигурителен стаж от една година да е действителен. Аргументът за това е, че те са пенсии за трудова дейност и е необходимо хората да са работили през определен период от време и да имат реален осигурителен принос.

◆ След 1 януари 2015 г. социална пенсия за инвалидност вече не може да се получава заедно с друг вид пенсия. До тази дата тя се отпускаше към друг вид пенсия, като се изплащаше в размер 25 на сто. Отпуснатите до края на 2014 г. такива пенсии ще продължат да се изплащат и в бъдеще в размера, в който са отпуснати, но без да се актуализират и осъвременяват. Социална пенсия за инвалидност ще продължи да се отпуска като първа пенсия на лицата, които нямат право на трудова пенсия за инвалидност и по този начин ще се възстанови нейния основен характер – социалния, т. е. да подпомогне лицата с увреждания, които са останали без никакви доходи.

III. Основни показатели за пенсиите за инвалидност и пенсионерите с пенсии за инвалидност за периода 2010-2015 г.

3.1. Общо състояние.

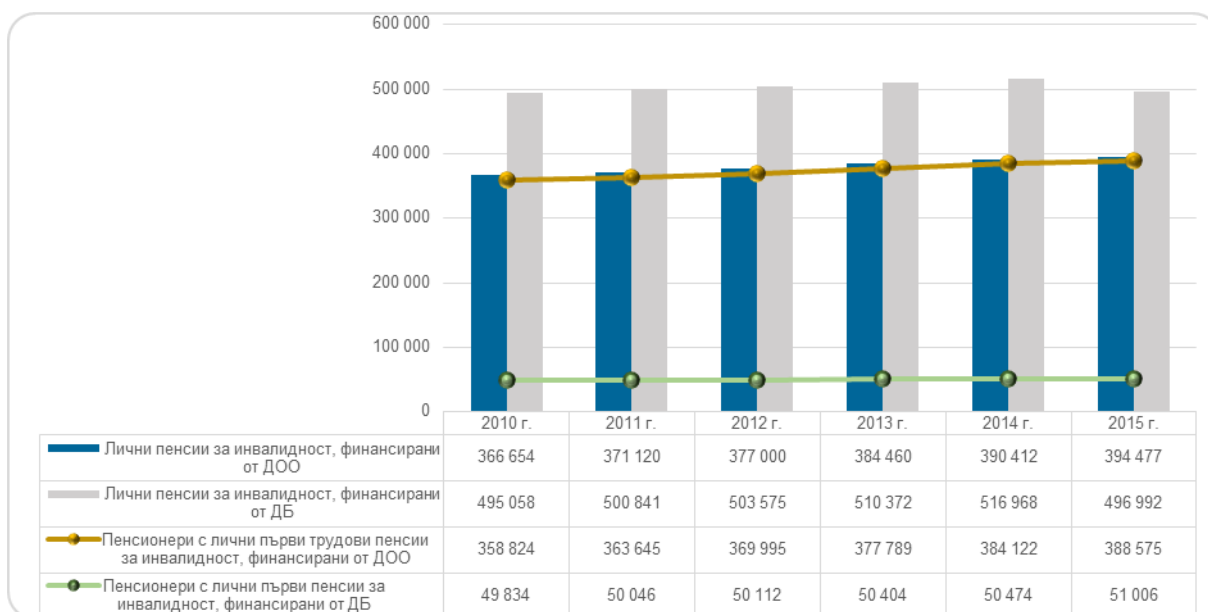
Към края на 2010 г. личните пенсии за инвалидност, финансирани от ДОО, са 366 654, а към края на 2015 г. те са нараснали до 394 477. Броят им за този период се е увеличил с 27 823 или със 7,6%. Личните пенсии за инвалидност, финансирани от държавния бюджет се увеличават от 495 058 в края на 2010 г. на 496 992 към 31.12.2015 г., което е ръст с 1 934 пенсии или с 0,4% спрямо началото на разглеждания период.

Към 31.12.2010 г. пенсионерите, получаващи лични първи пенсии за инвалидност, финансирани от ДОО, са 358 824, а към 31.12.2015 г. наброяват 388 575. Броят им е нараснал с 29 751 или с 8,3%. Пенсионерите, получаващи лични първи пенсии за инвалидност, финансирани от държавния бюджет, за анализирания период, от 49 834 души се увеличават на 51 006 души, или при тях има ръст от 1 172 души (с 2,4%).

Общо за времето от 2010 г. до 2015 г. личните пенсии за инвалидност са се увеличили с 29 757 (3,5%), а броят на пенсионерите, получаващи лични пенсии за инвалидност, е нараснал с 30 923 (7,6%).

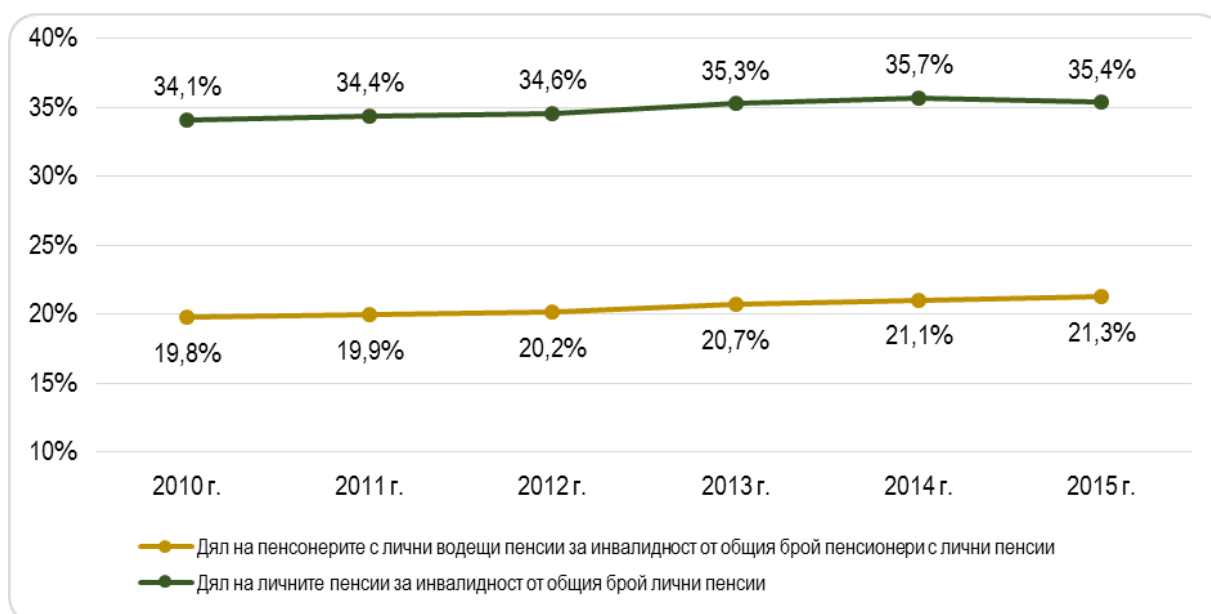
Таблица № 1 : Брой на личните пенсии за инвалидност и брой на пенсионерите към 31 декември на съответната година

Показатели	2010 г.	2011 г.	2012 г.	2013 г.	2014 г.	2015 г.
ПЕНСИИ (ДОО+ДБ)	861 712	871 961	880 575	894 904	907 380	891 469
I. Общ брой лични пенсии за инвалидност, финансирани от ДОО:	366 654	371 120	377 000	384 532	390 412	394 477
<i>в т.ч. новоотпуснати:</i>	27 833	27 784	27 560	28 315	30 246	29 217
1. Общо заболяване	351 379	356 620	363 112	371 346	377 919	382 714
- от тях новоотпуснати	27 703	27 684	27 459	28 220	30 153	29 115
2. Трудова злополука и проф. болест	15 275	14 500	13 888	13 186	12 493	11 763
- от тях новоотпуснати	161	123	127	111	121	102
II. Общ брой лични пенсии за инвалидност, финансирани от ДБ:	495 058	500 841	503 575	510 372	516 968	496 992
<i>в т.ч. новоотпуснати:</i>	38 849	41 897	41 077	43 611	44 519	24 133
1. Военна инвалидност	3 429	3 267	3 130	2 980	2 863	2 724
- от тях новоотпуснати	35	15	7	21	7	7
2. Гражданска инвалидност	281	276	269	253	247	239
- от тях новоотпуснати	0	0	0	0	5	1
3. Социални пенсии за инвалидност	491 348	497 298	500 176	507 139	513 858	494 029
- от тях новоотпуснати	38 818	41 883	41 072	43 594	44 513	24 125
ПЕНСИОНЕРИ (ДОО+ДБ)	408 658	413 691	420 107	428 265	434 596	439 581
I. Общ брой пенсионери с лични първи трудови пенсии за инвалидност, финансирани от ДОО:	358 824	363 645	369 995	377 861	384 122	388 575
<i>в т.ч. с новоотпуснати:</i>	27 833	27 784	27 560	28 315	30 246	29 193
1. Общо заболяване	350 931	356 190	362 781	370 974	377 581	382 403
- от тях с новоотпуснати	27 696	27 680	27 452	28 217	30 147	29 113
2. Трудова злополука и проф. болест	7 893	7 455	7 214	6 887	6 541	6 172
- от тях с новоотпуснати	137	104	108	98	99	80
II. Общ брой пенсионери с лични първи пенсии за инвалидност, финансирани от ДБ:	49 834	50 046	50 112	50 404	50 474	51 006
<i>в т.ч. с новоотпуснати:</i>	3 272	3 465	3 260	3 399	3 185	3 308
1. Военна инвалидност	2 840	2 720	2 628	2 515	2 419	2 303
- от тях с новоотпуснати	31	14	5	17	5	6
2. Гражданска инвалидност	199	190	177	169	162	155
- от тях с новоотпуснати	0	0	0	0	1	0
3. Социални пенсии за инвалидност	46 795	47 136	47 307	47 720	47 893	48 548
- от тях с новоотпуснати	3 241	3 451	3 255	3 382	3 179	3 302

Фигура № 1 : Динамика в броя на пенсиите и пенсионерите, с лични пенсии за инвалидност, финансирани от ДОО и от държавния бюджет за периода 2010 – 2015 г.

От графиката (Фиг. 1) се вижда, че броят на пенсиите и пенсионерите, с първи пенсии за инвалидност, изплащани от ДОО нараства плавно за периода от 2010 г. до 2015 г. Тенденцията е сходна и при броя на пенсиите финансирани от държавния бюджет, но тяхното нарастване се прекъсва през последната година от анализирания период. През 2015 г. има намаление в броя на личните пенсии за инвалидност, спрямо предходната година. От началото на 2015 г. не се отпускат социални пенсии за инвалидност като втори в размер 25 на сто и това е основната причина за понижението с 3,9 на сто.

Фигура № 2 : Динамика на дела на личните пенсии за инвалидност и пенсионерите с лични водещи пенсии за инвалидност за периода 2010 – 2015 г.

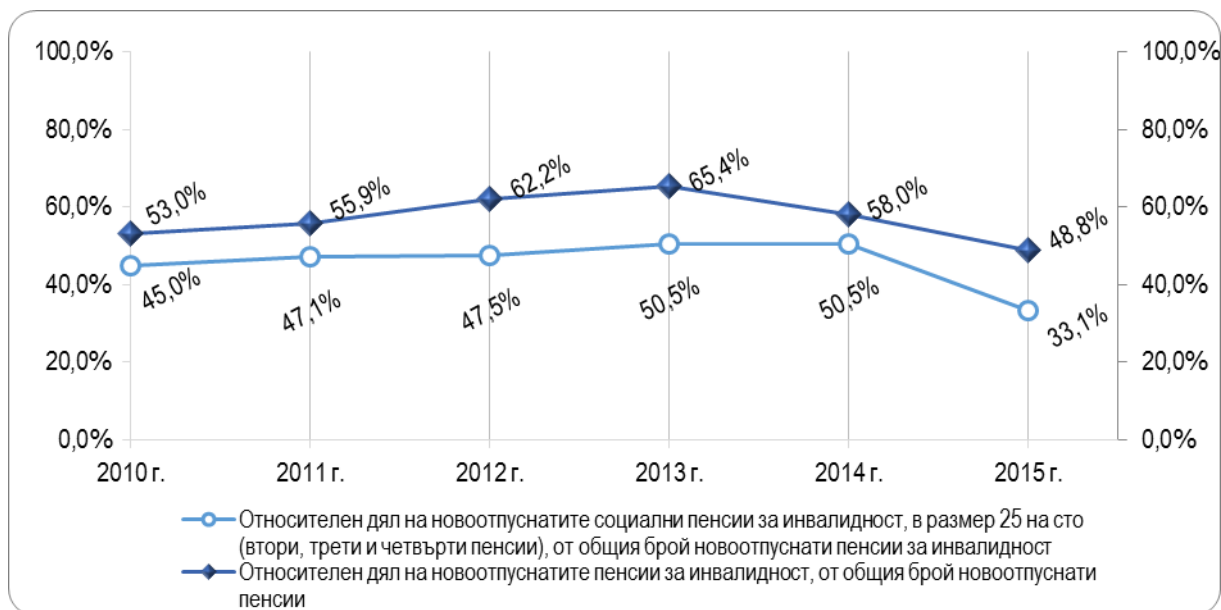
Делът на **пенсионерите с лични първи пенсии** за инвалидност от всички пенсионери с лични пенсии от 19,8% в края на 2010 г. , нараства до 21,3% към в края на 2015 г. При броя на **личните пенсии за инвалидност** тенденцията е аналогична, като от общия брой лични

пенсии техният дял от 34,1% нараства на 35,4% към края на 2015 г.

3.2. Новоотпуснати пенсии за инвалидност.

Относно статистическите данни за новоотпуснатите пенсии следва да се има предвид, че се наблюдават всички пенсии по поредност, не само първите пенсии на правоимащите лица.

През първата година от анализирания период общият брой на всички **новоотпуснати пенсии** (лични и наследствени, първи, втори и т. н.) е 149 286. От тях 79 075 са отпуснатите пенсии за инвалидност или 53,0% от всички пенсии. Големият брой на новоотпуснатите пенсии за инвалидност се дължи най-вече на новоотпуснатите социални пенсии за инвалидност. През 2015 г. общо новоотпуснатите пенсии са 128 761, а делът на пенсиите за инвалидност е 48,8% от общия брой новоотпуснати пенсии.

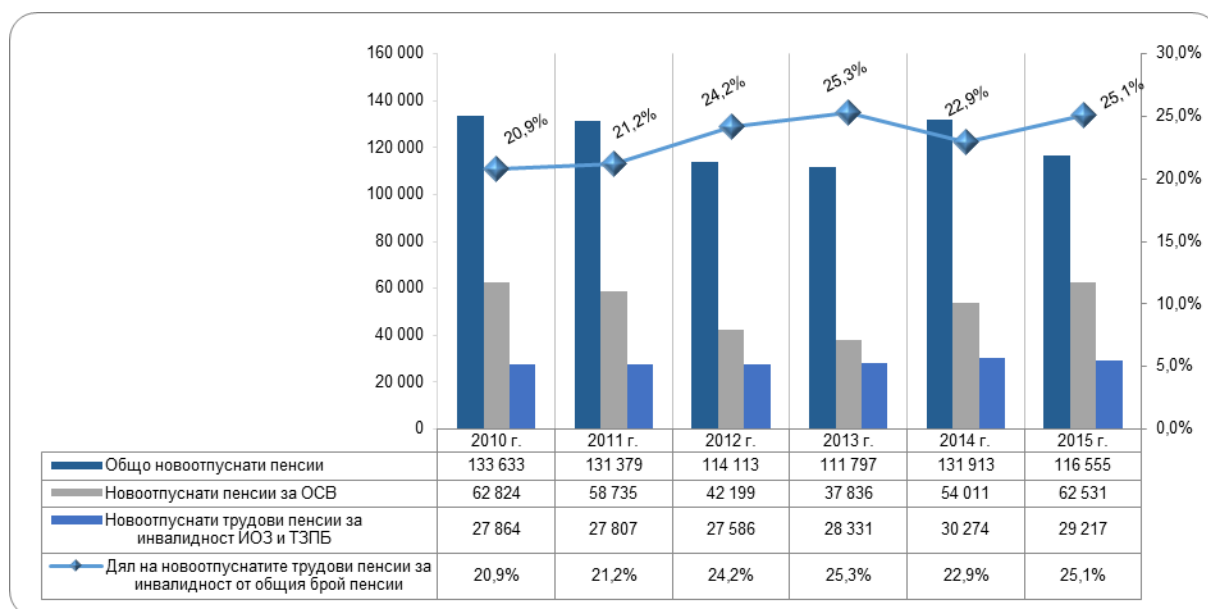
Фигура № 3 : Динамика на относителния дял на новоотпуснатите пенсии за инвалидност от общия брой новоотпуснати пенсии и на новоотпуснатите втори, трети и четвърти социални пенсии за инвалидност от общия брой новоотпуснати пенсии за инвалидност за периода 2010 – 2015 г.

На графиката (Фиг. № 3) се вижда динамиката в заемания дял на **новоотпуснатите пенсии за инвалидност** от общата съвкупност на новоотпуснатите пенсии, както и делът на новоотпуснатите социални пенсии за инвалидност изплащани като втори, трети и четвърти пенсии от общия брой новоотпуснати инвалидни пенсии. През целия разглеждан период броят на новите пенсии за инвалидност превишава този на всички останали пенсии, отпуснати от ДОО и за сметка на държавния бюджет, с изключение на последната 2015 г., когато делът им е 48,8% от всички новоотпуснати пенсии. Социалните пенсии за инвалидност, отпускани като втори, трети и четвърти в размер 25 на сто, заемат най-голям дял от новоотпуснатите лични пенсии за инвалидност. За анализирания период тенденцията на техния брой следва тази при новоотпуснатите пенсии за инвалидност. През 2010 г. са отпуснати 35 577 такива пенсии, като броят им нараства ежегодно до 41 334 през 2014 г. През 2015 г. броят им е 20 823, което е намаление с 50,4 на сто спрямо предходната година. Въпреки, че от началото на 2015 г. социални пенсии за инвалидност не се отпускат към друг вид пенсия, все още продължават да се отпускат такива, на лица които са придобили това право до 31.12.2014 г., но броят им вече е значително по-малък.

За периода от 2010 г. до 2015 г. при **новоотпуснатите лични трудови пенсии** за инвалидност поради общо заболяване и трудова злополука и професионална болест се забелязва колеблива тенденция в посока на нарастване (фигура №4). През 2010 г. са били

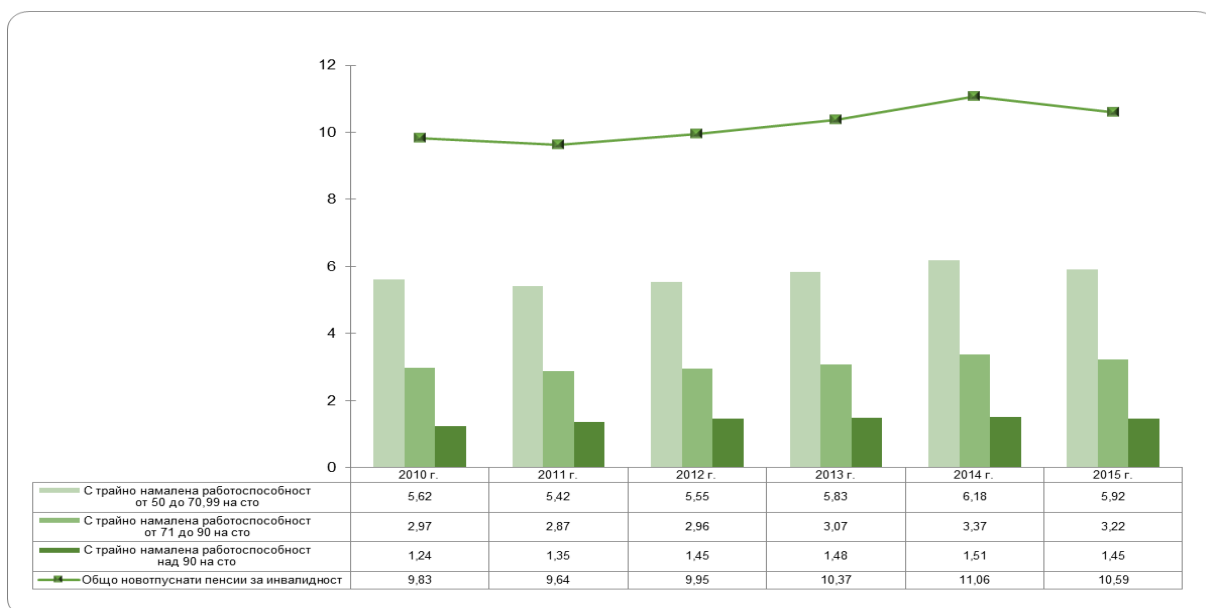
отпуснати 27 864 лични трудови пенсии за инвалидност, които през 2014 г. достигат стойност от 30 274 броя. През 2015 г. се отчита понижение с 1 057 бр. (29 217 бр.). Относителният дял на тези пенсии от всички новоотпуснати лични пенсии се влияе пряко от броя на новоотпуснатите лични пенсии за осигурителен стаж и възраст. Тази зависимост може да се проследи посредством делът им в общата съвкупност на пенсиите. През 2013 г. общо 25,3% от всички новоотпуснати лични пенсии са трудови пенсии за инвалидност. Това е и годината от анализирания период с най-малко отпуснати лични пенсии за осигурителен стаж и възраст (37 836 броя), вследствие на повишените изисквания за придобиване право на пенсия за ОСВ. При съпоставяне на относителния дял на новоотпуснатите лични инвалидни пенсии в съвкупността от всички новоотпуснати лични пенсии има увеличение с 1,1 на сто, което е за сметка на намалението в броя на новоотпуснатите лични пенсии за ОСВ. През 2014 г. поради задържане на условията за придобиване право на пенсия за ОСВ на нивата от предходната година и повишението на техния брой, делът на новоотпуснатите пенсии за инвалидност намалява с 2,4 на сто.

През 2015 г. относителният дял на новоотпуснатите лични трудови пенсии за инвалидност отново нараства (на 25,1%). Причините за този ръст са от една страна задържането при броя на новоотпуснатите лични трудови пенсии за инвалидност, а от друга съществено намаление на общия брой новоотпуснати лични пенсии, които са с 11,6 на сто по-малко спрямо предходната година.

Фигура № 4 : Динамика на относителния дял на новоотпуснатите лични пенсии за инвалидност от всички новоотпуснати лични пенсии за периода 2010 – 2015 г.

Показателят **новоотпуснати лични трудови пенсии за инвалидност** на 1 000 осигурени лица през 2010 г. е със стойност 9,83 промила. В следващите години се отчита нарастване, достигайки най-високата си стойност през 2014 г., когато е 11,06. През последната година от разглеждания период броят на новоотпуснатите лични трудови пенсии за инвалидност на 1 000 осигурени лица намалява до 10,59 промила.

Фигура № 5 : Динамика на новоотпуснатите лични трудови пенсии за инвалидност на 1 000 осигурени лица, разпределени по степен на трайно намалена работоспособност за периода 2010 – 2015 г.

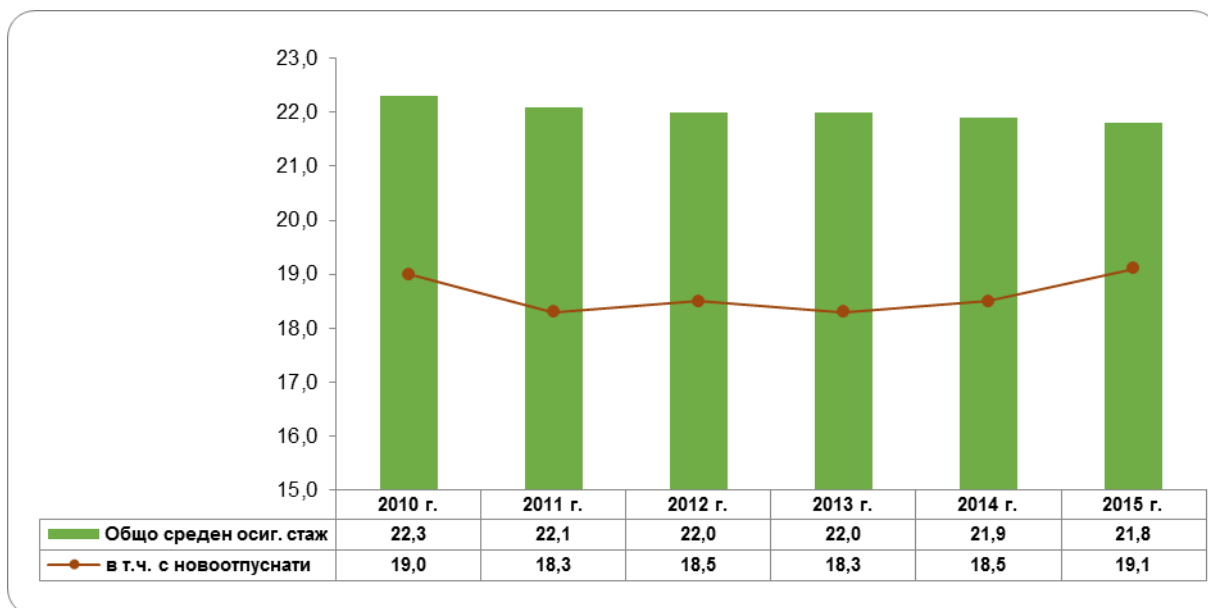
В структурата на новоотпуснатите лични трудови пенсии за инвалидност през 2010 – 2015 г. най-голям е относителният дял на лицата с трайно намалена работоспособност/ вид и степен на увреждане от 50 до 70,99 на сто. През 2010 г. техният дял е 57,1% и започва да намалява, като достига стойност от 55,9% през 2015 г. Делът на лицата с трайно намалена работоспособност/ вид и степен на увреждане от 71 до 90 на сто е с колебливи стойности – от 30,2% в началото на анализирания период, намалява до 29,6% през 2013 г., след което започва да се покачва достигайки 30,4% през 2015 г. С най-малък относителен дял са лицата с трайно намалена работоспособност/ вид и степен на увреждане над 90 на сто, като през 2010 г. относителният им дял е 12,7% и нараства до 13,7% през 2015 г.

Таблица № 2 : Новоотпуснати лични трудови пенсии за инвалидност, разпределени по степен на трайно намалена работоспособност

Година	Трайно намалено работоспособност/ вид и степен на увреждане					
	над 90%		от 71% до 90%		от 50% до 70,99%	
	брой	дял	брой	дял	брой	дял
2010	3 525	12,7%	8 407	30,2%	15 901	57,1%
2011	3 888	14,0%	8 281	29,8%	15 615	56,2%
2012	4 012	14,6%	8 187	29,7%	15 361	55,7%
2013	4 040	14,3%	8 373	29,6%	15 902	56,2%
2014	4 131	13,7%	9 215	30,5%	16 900	55,9%
2015	4 002	13,7%	8 876	30,4%	16 315	55,9%

3.3. Среден осигурителен стаж и средна възраст на пенсионерите с пенсия за инвалидност.

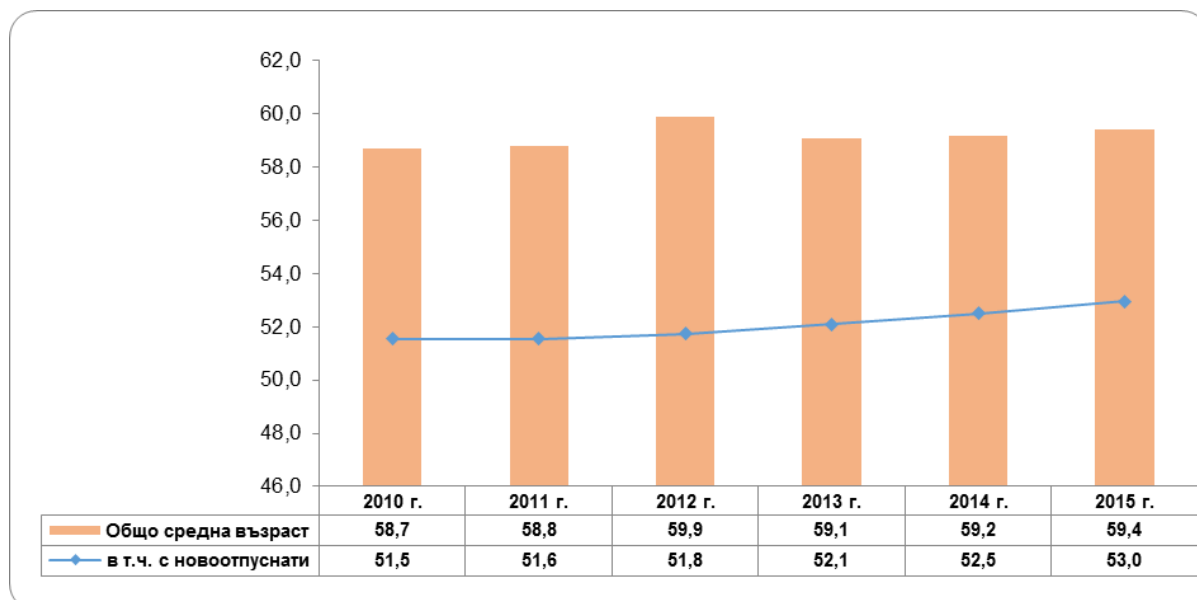
Осигурителният стаж при трудовите пенсии за инвалидност играе важна роля както за правото, така и за размера на пенсията при личните пенсии за инвалидност поради общо заболяване. Правото и размерът на личната пенсия за трудова злополука и професионална болест (ТЗПБ) не са обвързани с осигурителен стаж.

Фигура № 6 : Динамика на средния осигурителен стаж на пенсионерите с лични пенсии за инвалидност поради общо заболяване за периода 2010-2015 г. (в години)

По отношение на показателя „**среден осигурителен стаж**“ при пенсионерите с лични първи пенсии за инвалидност общо заболяване през разглеждания период се наблюдава тенденция на леко намаление. От 22,3 години през 2010 г. на 21,8 години за 2015 г., или с 0,5 години общо за периода.

При новоотпуснатите пенсии средният осигурителен стаж бележи колеблива тенденция. През 2010 г. средният осигурителен стаж на пенсионерите с новоотпуснати пенсии за инвалидност е 19,0 години, а през 2015 г. те се отпускат средно с 19,1 години стаж. Най-ниската стойност на показателя е през 2011 и 2013 г., когато е 18,3 години.

Фигура № 7 : Динамика на средната възраст на пенсионерите с лични пенсии за инвалидност поради общо заболяване за периода 2010 – 2015 г. (в години)

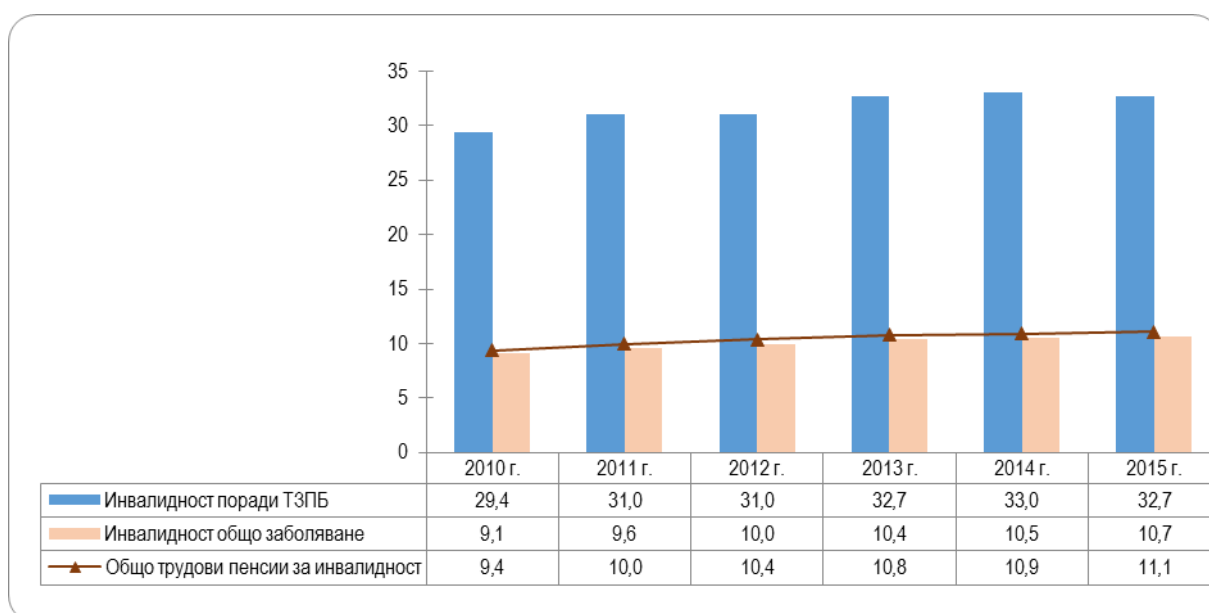
Средната възраст на пенсионерите с пенсия за инвалидност поради общо заболяване от 58,7 години за 2010 г. се покачва на 59,4 години за 2015 г. Потвърждавайки очерталата се

зависимост между общите средни показатели и тези на пенсионерите с новоотпуснати пенсии за общо заболяване, общата средна възраст също е в пряка зависимост от възрастта на пенсионерите с първично освидетелстване за инвалидизиране.

При пенсионерите с новоотпуснати пенсии за инвалидност средната възраст също постепенно нараства и от 51,5 години през 2010 г. достига 53,0 години през 2015 г.

3.4. Средна продължителност на получаване на пенсия за инвалидност.

Върху средната продължителност на получаване на пенсия за инвалидност влияние оказват следните три причини: 1) рехабилитация, 2) отпускане на друг вид пенсия, 3) смърт. С ежегодно заделяните средства от бюджета на ДОО за изплащане на парични помощи за профилактика и рехабилитация по презумпция се очаква да се подобрява здравният статус и възстановява работоспособността на осигурените лица – бенефициенти на едноименната програма на Националния осигурителен институт.

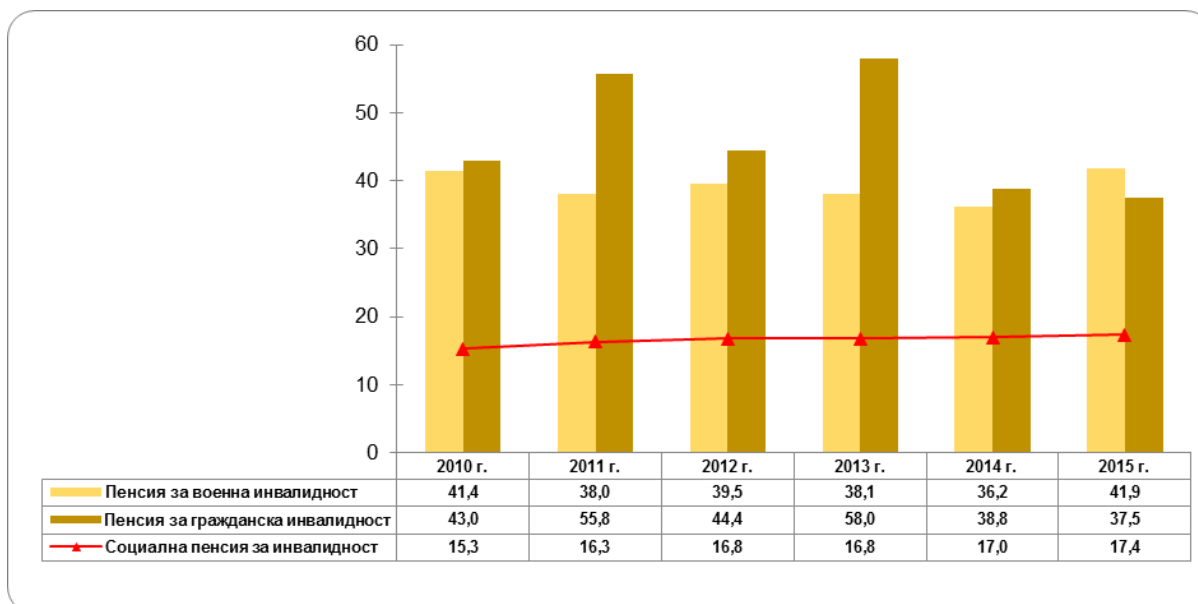

Фигура № 8 : Динамика на средната продължителност на получаване на личните трудови пенсии за инвалидност за периода 2010 – 2015 г. (в години)

За времето от 2010 до 2015 година **общо средната продължителност на получаване** на лична трудова пенсия за инвалидност нараства – от 9,4 години до 11,1 години. Същата зависимост се наблюдава и при личните пенсии за **инвалидност поради общо заболяване**. В началото на периода те са се получавали средно 9,1 години, след което средната продължителност на получаването им започва да нараства и достига до 10,7 години през 2015 г.

Средната продължителност на получаване на пенсия за **трудова злополука и професионална болест** за периода 2010-2014 г. се покачва от 29,4 години до 33,0 години, като през 2015 г. тази тенденция се прекъсва и се наблюдава леко понижение с 0,3 години (32,7 г.). Независимо от високите стойности на този показател при пенсиите за ТЗПБ, влиянието им върху общите стойности е минимално, поради малкото им относително тегло в общата съвкупност на личните трудови пенсии за инвалидност.

Стойностите на показателя са изчислени на база прекратените лични пенсии през годината, поради смърт и поради рехабилитиране. По-голямата част от прекратените пенсии са по причина смърт на пенсионера, като тези пенсии се получават и по-дълго (средната продължителност нараства от 10,9 години през 2010 г. до 12,6 години през 2015 г.). Делът на личните пенсии за инвалидност, прекратени поради рехабилитиране е по-малък, а продължителността им на получаване е нараснала от 5,4 години през 2010 г. до 6,6 години през 2015 г.

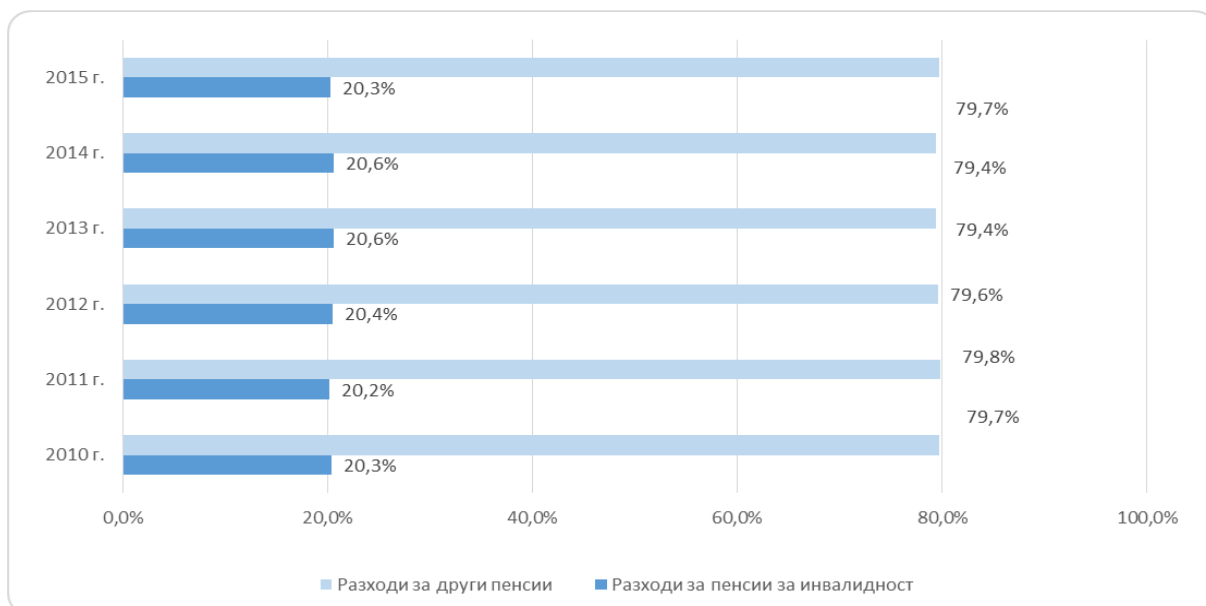
Фигура № 9 : Динамика на средната продължителност на получаване на нетрудовите пенсии за инвалидност за периода 2010-2015 г. (в години)

Средната продължителност на получаване на личната пенсия за **военна инвалидност** за периода 2010 – 2015 г. варира през изследвания период като достига до 41,9 години през 2015 г. При пенсиите за **гражданска инвалидност** този показател се колебае от 43,0 години през 2010 до 58,0 през 2013 г. когато е с най-висока стойност и в края на анализирания период отново има спад до 37,5 години. Причината за по-високата средна продължителност на получаване на пенсиите за военна и гражданска инвалидност в сравнение с другите видове е ниската средна възраст на пенсионерите, при отпускането на тези пенсии, а също и в малкия им брой.

При **социалната пенсия за инвалидност** наблюдаваме значително по-ниска средна продължителност на получаване в сравнение с тази на пенсиите за военна и гражданска инвалидност. За периода 2010 – 2015 г. тя отбелязва ръст от 2,1 години. През 2010 г. се е получавала средно 15,3 години, а през 2015 г. достига най-висока си стойност от 17,4 години.

3.5. Разходи за пенсии за инвалидност.

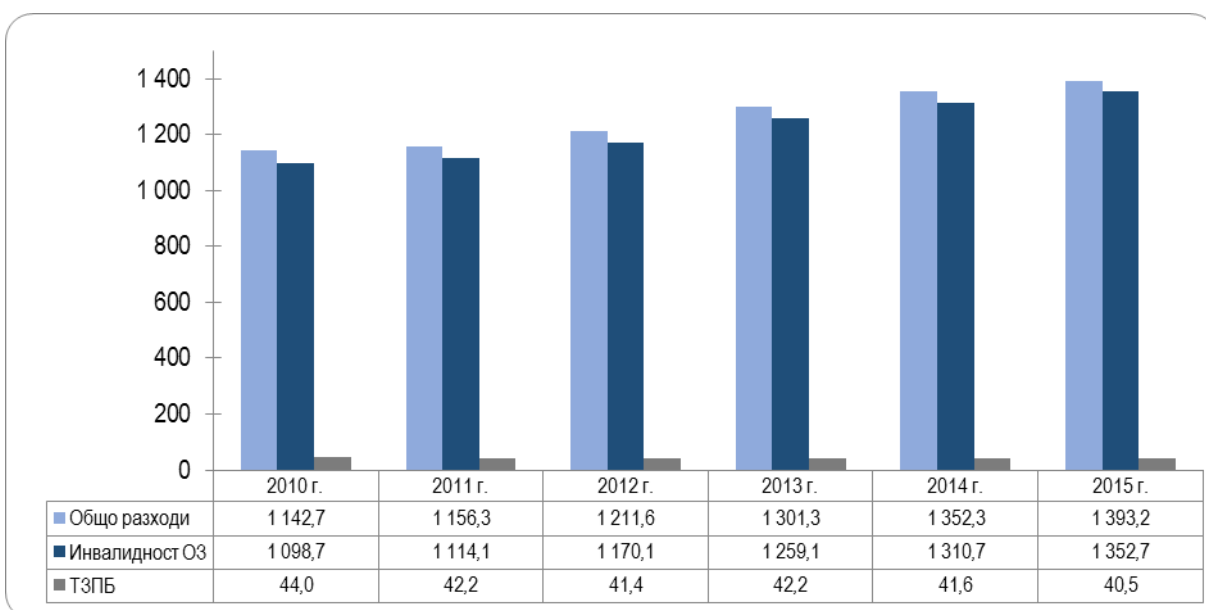
Разходите за пенсии за инвалидност, финансирани от ДОО и от държавния бюджет, за 2010 г. са 1 397,8 млн. лв. и нарастват ежегодно до 1 684,2 млн. лв. през 2015 г. За периода 2010 – 2015 г. годишният разход за пенсии за инвалидност бележи ръст с 286,4 млн. лв. или с 20,5%. Делът на изплатените суми за инвалидни пенсии от общия разход за пенсии за целия шест годишен период е със стойности между 20,3 и 20,6 %, тоест относително постоянен.

Фигура № 10 : Дял на разходите за пенсии за инвалидност от общите разходи за пенсии

Разходите за трудови пенсии за инвалидност, финансирани от ДОО, през всяка следваща година от анализирания период в сравнение с предходната нарастват и достигат 1 393,2 млн. лв. през 2015 г. В тези разходи са включени освен личните и наследствените пенсии за инвалидност, също и сумите, изплатени от ДОО за добавки за чужда помощ към пенсиите на правоимащите лица.

В общите разходи за пенсии за инвалидност финансирани от ДОО, основен дял заемат разходите, изплатени за пенсии за инвалидност поради общо заболяване. От 96,1% за 2010 г. те нарастват на 97,1% в края на 2015 г. Делът на разходите за пенсии за ТЗПБ намалява от 3,9% на 2,9%. Номинално разходите за пенсии за инвалидност поради общо заболяване за периода 2010-2015 г. отбелязват ръст от 23,1%, докато разходите за изплащане на пенсиите за трудова злополука и професионална болест са намалели с 8,1%.

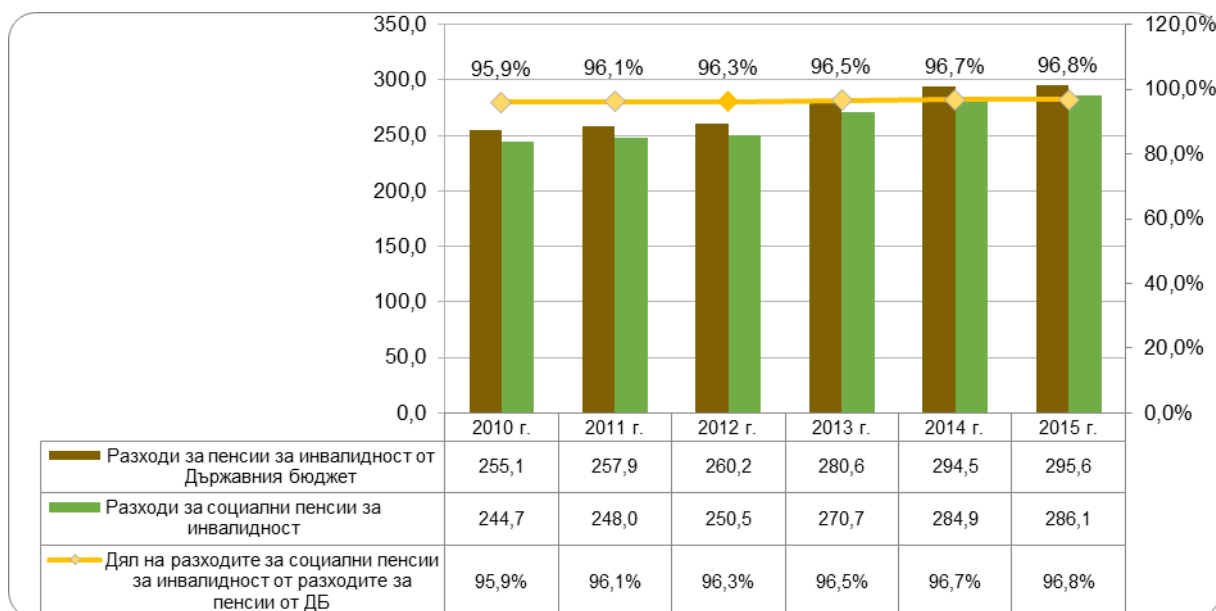

Фигура № 11 : Разходи за пенсии за инвалидност, финансирани от ДОО (млн. лв.)

През 2015 г. 29 113 лица са с новоотпуснати лични пенсии за инвалидност поради общо заболяване, като техният дял в съвкупността от всички новоотпуснати лични пенсии е 30,4%.

Спрямо 2014 г. има намаление на броя им с 1 034 (3,4%). Въпреки отчетеното намаление при броя на новоотпуснатите лични пенсии, изразходваната от ДОО сума за пенсии за инвалидност поради общо заболяване нараства с 42 млн. лв. (3,2%) през 2015 г. спрямо нивото през предходната година. Разходите за пенсии за трудова злополука и професионална болест през 2015 г. са 40,5 млн. лв. и са с 1,1 млн. лв. по-малко от предходната година.

За анализирания период общите разходи за пенсии за инвалидност, финансирани от ДОО бележат ръст от 21,9% (250,5 млн. лв.), а само за последната година се увеличават с 40,9 млн. лв. (3,0%) спрямо 2014 г.

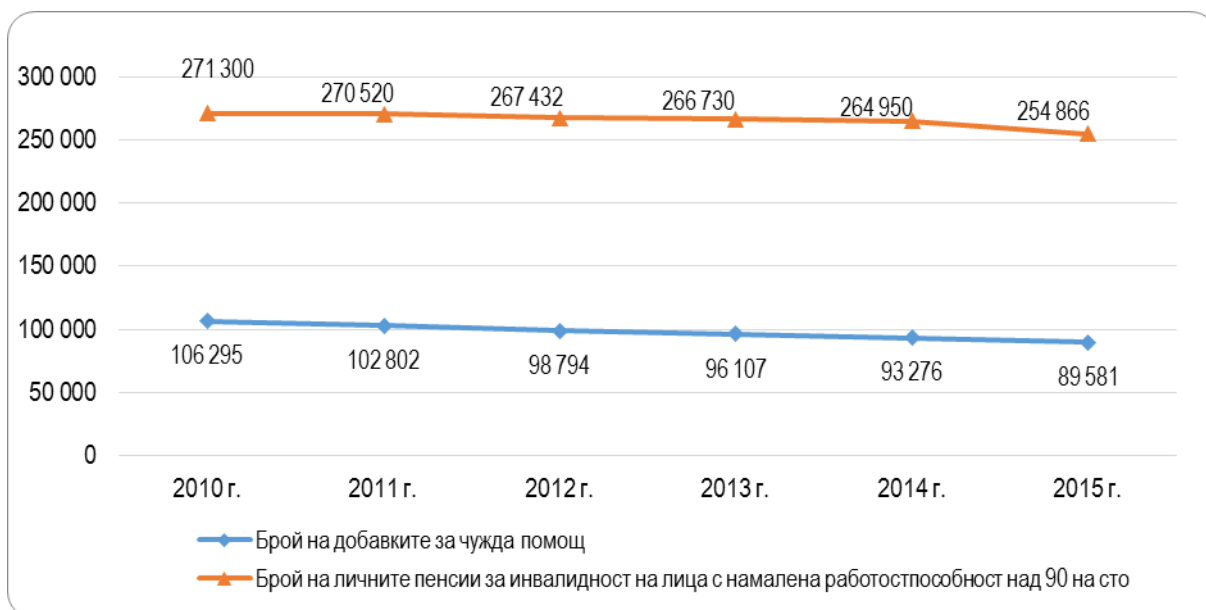
Фигура № 12 : Разходи за пенсии за инвалидност, финансирани от държавния бюджет за периода 2010-2015 г. (млн. лв.)

Разходите за пенсии за инвалидност за сметка на държавния бюджет от 255,1 млн. лв. през 2010 г. се увеличават на 295,6 млн. лв. през 2015 г. В тази група най-съществен е дялът на разходите за социални пенсии за инвалидност, които се покачват пропорционално на общите разходи, достигайки 286,1 млн. лв. в края на 2015 г. Средствата изплатени за този вид пенсии спрямо 2010 г. са с 41,4 млн. лв. повече или с 16,9%.

Увеличението на разходите се дължи на извършваното през годините осъвременяване на пенсиите и основно – на големия брой социални пенсии за инвалидност, изплащани като втора, трета и четвърта пенсия на правоимащите лица. Към 31.12.2015 г. се изплащат 445 481 броя социални пенсии в размер 25 на сто от социалната пенсия за инвалидност. Те са с 20 484 или с 4,4 % по-малко спрямо края на 2014 г.

3.6. Добавки за чужда помощ към пенсиите.

Пенсионерите с трайно намалена работоспособност/ вид и степен на увреждане над 90%, които постоянно се нуждаят от чужда помощ, получават към определената им пенсия, независимо от нейния вид и **добавка за чужда помощ (ДЧП)** в размер 75 на сто от социалната пенсия за старост. Тази добавка има характер на парично плащане за дългосрочна грижа за лица, за които от ТЕЛК/ НЕЛК е определена такава потребност. Броят на бенефициентите на добавката за чужда помощ е в зависимост от броя на освидетелстваните с висока степен на намалена работоспособност лица.

Фигура № 13 : Динамика на броя на добавките за чужда помощ и броя на личните пенсии за инвалидност на лица с намалена работоспособност над 90 на сто за периода 2010-2015 г. (към 31 декември на съответната година)

За началната на настоящия анализ година, данните показват, че броят на пенсионерите с лични пенсии за инвалидност с намалена работоспособност над 90 на сто е 271 300, а броят на добавките за чужда помощ – 106 295. През следващите години успоредно с намаляването на числеността на пенсиите на лица с намалена работоспособност над 90 на сто се понижава и тази на добавките за чужда помощ, като през 2015 г. те достигат най-ниските стойности за анализирания период, съответно – 254 866 бр. пенсии и 89 581 бр. ДЧП.

IV. Контролна дейност

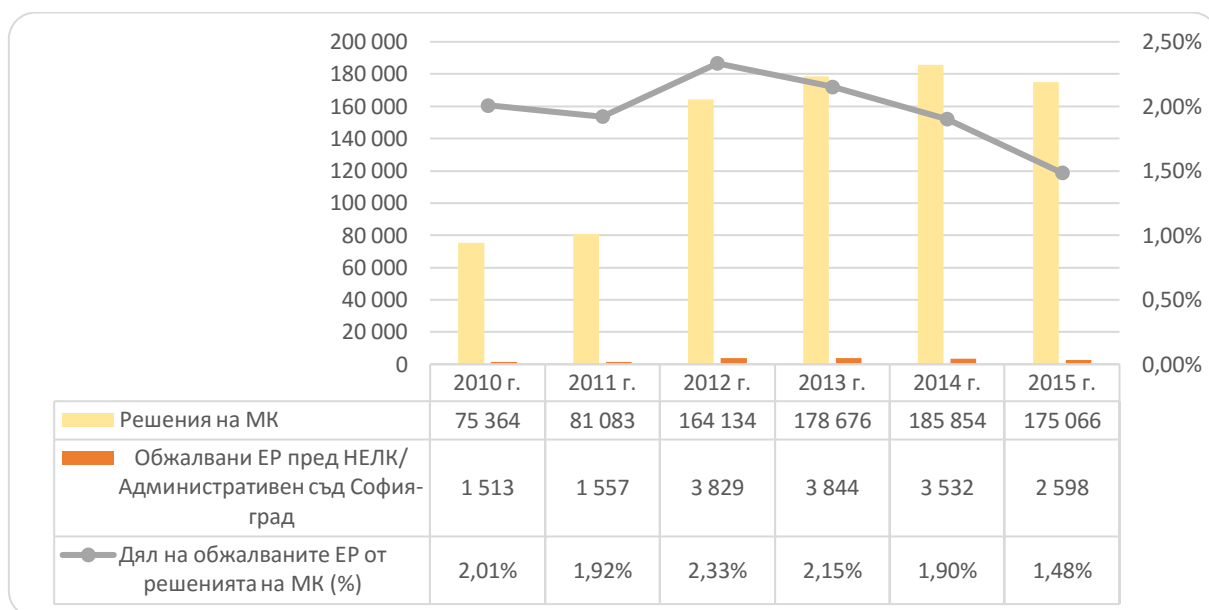
С изменение и допълнение на КСО, в сила от 01.01.2005 г., в производството по отпускане на пенсии за инвалидност, се създаде една междинна фаза по преценката на експертните решение на ТЕЛК и НЕЛК. Съгласно чл. 98, ал. 4 от Кодекса, разпореденията за пенсиите за инвалидност и за добавката за чужда помощ се издават въз основа на решение на медицинска комисия (МК).

Към териториалните поделения на НОИ са изградени медицински комисии за преценка основателността на определените от ТЕЛК/НЕЛК: степен на трайно намалена работоспособност/вид и степен на увреждане; дата на инвалидизиране; срок на инвалидността и необходимост от чужда помощ на освидетелствани лица.

До 31 декември 2011 г. контролът, осъществяван от медицинските комисии, обхващаше само една част от експертните решения (ЕР) на ТЕЛК, а именно тези, които касаят първично освидетелстваните лица. От 1 януари 2012 г. с промени в Кодекса за социално осигуряване медицинските комисии се произнасят по всички експертни решения на ТЕЛК с определена 50 и над 50 на сто трайно намалена работоспособност. Съкратени са и сроковете за издаване на решения. Медицинските комисии вземат решения и по експертните решения на НЕЛК.

С решението си медицинската комисия може да потвърди решението на ТЕЛК (НЕЛК) и в тези случаи то се предоставя на упълномощеното длъжностно лице по пенсионното осигуряване с оглед отпускане на пенсия или добавка за чужда помощ. В случай че медицинската комисия не е съгласна с експертната оценка на ТЕЛК и НЕЛК по здравословното

състояние на лицето, председателят на комисията може да го обжалва. Жалбата срещу решенията на ТЕЛК се подава пред НЕЛК, а срещу решенията на НЕЛК – Административен съд София-град (АССГ).

Фигура № 14 : Контролна дейност на медицинските комисии за периода 2010-2015 г.

Анализът на резултатите от контролната дейност на медицинските комисии очертава следните тенденции:

- Трайна тенденция на нарастване на броя на решенията на медицинските комисии за периода от 2010 до 2014 г. и намаление през 2015 г. спрямо предходната година.
- Тенденцията при броя на обжалваните ЕР пред НЕЛК следва тази при общия брой решения на МК, и нараства успоредно с тях.
- Делът на обжалваните ЕР от решенията на МК е с противоположна тенденция на другите два показателя и намалява през всяка от годините на периода спрямо предходната.
- През 2015 г. и трите показателя са с по ниски стойности спрямо 2014 г.

Анализът на данните показва, че делът на обжалваните експертни решения от всички постановени решения на медицинските комисии намалява от 2,01% в началото на 1,48% в края на периода. През 2015 г. от общо 175 066 взети решения от медицинските комисии са обжалвани пред НЕЛК/АССГ 2 598 броя.

Увеличение с 99 702 (над 2,4 пъти) има на броя на решенията на МК през 2014 г. спрямо 2010 г., когато е отчетена най-високата стойност на този показател (185 854). Това е и годината с най-висок брой новоотпуснати пенсии за инвалидност. През последната година от анализирания период решенията на МК бележат лек спад спрямо предходната година и са с 10 788 броя по-малко (5,8 на сто).

Броят на обжалваните ЕР на ТЕЛК нараства през първите четири години от периода, след което тенденцията се обръща и през 2014 и 2015 г. намалява спрямо предходната година.

Относителният дял на обжалваните от медицинските комисии решения на НЕЛК пред АССГ е под 2,4% и през шестте години от анализирания период, което е положителен индикатор за качеството на медицинската експертиза, извършвана от НЕЛК.

Резултатите от обжалваните от медицинските комисии в ТП на НОИ експертни решения по експертизата на трайно намалената работоспособност, осъществен за периода 2010 – 2015 г., са показани в следващата таблица:

Таблица № 3 : Резултати от обжалвани от МК експертни решения за периода 2010 – 2015 г.

Година	Общ брой	Решение на ТЕЛК/ НЕЛК				Решение на НЕЛК/ СГС/ АСС					
		50– 70,99%	71 – 90%	над 90% без ЧП	над 90% с ЧП	Работо- способни	под 50%	50 – 70,99%	71 – 90%	над 90% без ЧП	над 90% с ЧП
2010 г.	1 257	594	529	89	45	3	253	537	319	83	62
2011 г.	774	377	336	29	32	5	160	312	222	34	41
2012 г.	1 008	471	424	74	39	1	126	465	304	74	38
2013 г.	1 258	634	494	99	31	4	149	599	385	87	34
2014 г.	1 384	631	603	120	30	2	171	635	420	124	32
2015 г.	1 096	511	495	75	15	0	112	577	329	65	13
ОБЩО	6 777	3 218	2 881	486	192	15	971	3 125	1 979	467	220

През периода 2010 – 2015 г. от медицинските комисии са обжалвани 16 873 експертни решения на ТЕЛК/НЕЛК. Към 31.12.2015 г. по 6 777 експертни решения процедурата по обжалване е приключила. Анализът на обжалваните от МК експертни решения, показва следните резултати:

- На 986 лица след обжалването на експертното решение е определен процент трайно намалена работоспособност/вид и степен на увреждане под 50 на сто, което не им дава право на пенсия за инвалидност. От тях 15 лица са обявени са работоспособни, а останалите 971 са с под 50 на сто намалена работоспособност;
- Броят на лицата с трайно намалена работоспособност над 50 на сто, която определя правото на пенсия за инвалидност, е намалял. От 6 777 лица, на които първоначално е бил определен процент намалена работоспособност над 50 на сто, след обжалването намаляват на 5 791 или 85,8% от тях запазват правото си на пенсия за инвалидност.
- С 25,9% намалява броят на лицата с трайно намалена работоспособност над 71 на сто. От 3 599 лица с първоначално определен процент намалена работоспособност над 71 на сто след обжалването на експертното решение от МК техният брой намалява на 2 666. Тези лица до края на 2014 г. имаха право и на социална пенсия за инвалидност като втора, трета и т.н. От началото на 2015 г. лицата с намалена работоспособност над 71 на сто имат право само на една пенсия за инвалидност поради общо заболяване.
- Увеличава се с 28 (14,6%) броят на лицата, на които е определена трайно намалена работоспособност над 90 на сто с право на добавка за чужда помощ.

V. Резюме

За периода 2010-2015 г.:

- Финансираните от държавното обществено осигуряване **лични пенсии за инвалидност се увеличават** със 7,6%, а тези от държавния бюджет с 0,4%;
- **Нарастването при броя на пенсионерите**, получаващи лични пенсии за инвалидност, финансирани от ДОО, е с 8,3%, а при броя на пенсионерите, получаващи лични пенсии за инвалидност, финансирани от държавния бюджет, е с 2,4%;
- Броят на **пенсии за инвалидност** **двукратно превишава броят на пенсионерите**, които получават пенсии за инвалидност поради получаваните социални пенсии за инвалидност в размер от 25 на сто, като втора, трета и т.н пенсия;

- Според **процента трайно намалена работоспособност** най-малък е относителният дял на лицата с трайно намалена работоспособност/ вид и степен на увреждане над 90 на сто, като дялът им е нараснал с 1 процентен пункт. Групата на лицата с трайно намалена работоспособност/ вид и степен на увреждане от 50 до 70,99 на сто е най-многобройна и заемат най-висок дял, който за целия период е над 55,9 на сто.
- **Средната възраст на пенсионерите** с пенсия за инвалидност поради общо заболяване се е покачила с 0,7 години;
- При **средния осигурителен стаж** на получаваните пенсии за ИОЗ има спад с 0,5 години;
- Дялът на **изплатените суми за инвалидни пенсии** от общия разход за пенсии е относително постоянен през целия анализиран период, със стойности между 20,3% и 20,6 %;
- Годишният **разход за пенсии за инвалидност** е нараснал с 20,5%;
- Разходите на пенсии за инвалидност **за сметка на държавния бюджет** са се увеличили с 15,9%;
- В групата на разходите за пенсии за инвалидност за сметка на държавния бюджет **най-съществен е дялът на разходите за социални пенсии за инвалидност**, като стойността му нараства от 95,9% през 2010 г. на 96,8% през 2015 г.

Експертизата на работоспособността е най-важната част при всяка пенсионна схема, основана на определена степен на инвалидност, тъй като тя поставя началото на процеса – от зараждането на евентуалното право на осигурително обезщетение или пенсия за инвалидност до реализиране на това право. Високият брой пенсии за инвалидност и нарасналите разходи за тях, както и увеличеният период от време, което е необходимо за получаване на експертно решение от ТЕЛК/НЕЛК поставят въпроса за подобряване на организацията и контрола на дейността на медицинската експертиза на работоспособността. Анализът на състоянието на социалноосигурителната и здравната система дават възможност да се определят основните акценти, с оглед подобряване на организацията и оптимизиране на тази дейност и подобряване ефективността на публичните разходи за осигуряването на подкрепа на лицата с увреждания и с намалена работоспособност (обезщетения, помощи, пенсии, услуги, финансови стимули), както и закрила на трудовите им права.

* * *

2016 г.